

POGOVOR Prof. dr. Janez Juhant o etično-antropoloških vprašanjih

»Odgovornost je lastnost ljudi kot bitij dialoga«

»Temeljni dejavnik človekove izkušnje je dialog. Z dialogom med preteklimi izročili in sedanjem stanjem, med osebno izkušnjo in izkušnjo drugih, med pravili in okviri ter svobodo izbiranja in odločanja se človek oblikuje in omogoča kot etično bitje ter ostaja odprto v svoji človeškosti,« poudarja prof. dr. Janez Juhant, predstojnik Katedre za filozofijo in vodja programske skupine na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani.

DR. MOJCA VIZJAK PAVŠIČ

S prof. dr. Janezom Juhantom, ki v svojem obsežnem znanstveno-raziskovalnem delu postavlja v ospredje etično-antropološka vprašanja sodobnega časa in ob tem proučuje najpomembnejše idejne tokove v zgodovini zahodne in vzhodne filozofske misli, smo se pogovarjali ob nedavnem izidu dveh njegovih del, knjige *Etika I: Na poti k vzajemni človečnosti*, ki je izšla v zbirki Claritas pri Študentski založbi v Ljubljani, in knjige *Občutek pripadnosti*, ki jo je izdala Celjska Mohorjeva družba in je prevod dela, objavljena leta 2005 pri ugledni nemški založbi Lit Verlag v Münstru.

Pisatelji in socialni filozofi že od Sofoklejevih časov opazajo, da nadzor nad viri moči pogosto povzroči velike psihološke spremembe, ko začnejo posamezniki, ki si pridobijo moč, neumljeno izkoriščati in zlorabljati soljudi, pri čemer niso pripravljani na dialog. Kako naj se vzpostavi dialog v razmerah velikega neravnotežja v porazdelitvi socialne moči?

Dialog je dialog različnosti in tudi neenakopravnosti. Zgodovina nas uči, da je dialog med moškimi in ženskami velikokrat trpel zaradi neenakosti, podobno dialog med različnimi socialnimi in nacionalnimi skupinami. Številni filozofi, med drugimi Hobbes in Locke, so poudarjali, da smo ljudje tekmečki, da smo drug drugemu volkovi, vendar je pomembno, da se zavedamo medsebojne odvisnosti in navezanosti. Žal sta preteklost in sedanost polni primerov, ko so žrtve šibki, nemočni. Kot pravi francoski zgodovinar in filozof René Girard, je krščanstvo pokazalo, da je dialoška pot v tem, da prevzamemo del človeške krivde, torej zla ali slabosti drugih nase, in to je zgodba Jezusa

Kristusa, ki je vzel nase grehe sveta. Krščanstvo nas torej uči, da je mogoče premagati rivalstvo, če smo pripravljani na dialog, tako da v družbenih neenakostih sprejmemo breme zla tudi sami. Ljudje, ki so tako delali, so za nas ideali, med njimi so Edith Stein, Maximilian Kolbe ali mati Tereza. Takih osebnosti je še veliko, tudi med nam so, čeprav niso znane ali opazne. Že Gandhi je dejal, da časopisi ne pišejo o njih, temveč o tistih, ki so delali nasilje.

A rivalstvo se ne more nadaljevati v nedogled, kajti družba, ki bremena prelaga samo na socialno šibke sloje oziroma posameznike, postaja totalitarna. Znaki takega razvoja v globalnem svetu vodijo v krizo. V demokratični družbi je nujno, da si dobro in zlo porazdelimo in da najdemo dialoško pot iz krize. To postaja ključno globalno vprašanje, saj dopušča, da si maloštevilni lahko privoščijo vse. To pa v nobeni družbi ne more trajati dolgo, kar potrjuje zgodovina totalitarizmov, in zdaj to postaja celo vprašanje preživetja človeštva. Konference kot kopenhavska nas opozarjajo, da si močni ne morejo in ne smejo prilastiti sveta. Ne gre le za finance, temveč bolj za etično vprašanje, se pravi, koliko smo globalno pripravljani sprejemati drug drugega in ne samo pustiti, temveč tudi omogočiti, da dostojno živimo in si delimo vse naravne in ustvarjene dobrine.

Philip G. Zimbardo, eden najpomembnejših sodobnih socialnih psihologov, poudarja, da bi morali spremeniti prevladujočo paradigmo v ekonomiji, psihologiji, medicini, teologiji in še zlasti v pravu. Se strinjate?

Tako v *Etiki* kot v delu *Občutek pripadnosti* zagovarjamo stališče, ki ga je krščanstvo sicer vedno poudarjalo, da mora biti Cerkev prostor sodelovanja in dialoga oziroma

zbornosti vseh, kot je poudaril drugi vatikanski cerkveni zbor. Podobno velja tudi za preostalo družbo. V posttotalitarnih družbah ne storimo ničesar za spremembo prevladujoče paradigme – pravice močnejših. Družbeni procesi ne morejo potekati le po meri peščice vplivnih. Človekova težnja je sicer, da bi vse dosegel na preprost način, a brez muje se še čedalje ne obuje. Če pri vzgoji starši otroka udarijo, misleč, da je s tem urejeno, je to prisilna in kratkoročna ureditev, ki dolgoročno prinaša več težav, saj nasilje ne rešuje problemov. Če človeka, ki je storil nasilno dejanje, zapremo, smo ga odstranili in z njim tudi problem, a ga nismo rešili. Človeku pomagamo tako, da lahko spremeni način razmišljanja, kar je mogoče le z dolgoročnim etičnim in torej zahtevnejšim človeškim pristopom.

Paradigme je izjemno težko spremeniti, ker smo ljudje težko spreobrnjivi. Zato je na začetku krščanstva in tudi drugih religij, temeljna zahteva: spreobrniti se, spremeniti mišljenje, in sicer v smislu, da ne gledam le nase, se sam ne postavim kot središče sveta, temveč se odprem drugemu in sem pripravljen sodelovati. Te ga se ne da preprosto doseči; osebni in še bolj družbeni odkloni potem zahtevajo dolg(oročn) popravek, ki so izjemno težavni, bistveno pa je osebno spreobrnjenje.

Javni dialog poteka večinoma v medijih, do katerih ste izrazili zelo kritična stališča. Zakaj?

Stanje medijev v Sloveniji je problematično že v vidika verodostojnosti podajanja informacij. Mediji imajo velik vpliv na ljudi in zato ne moremo reči: bo že nekako šlo. Gre namreč za dolgoročno zdravje človeka in družbe. Treba je torej doseči neko stopnjo higijene in omogočiti ljudem pot v čim celovitejšo resnico o sebi, družbi in svetu.

Če prvem drugače: človek razume novinarje, ki imajo zahtevno službo, a se obenem sprašuje o objektivnosti besede, saj to, kar vidi ali bere, večkrat izraža zunanje valovanje, a globine skrivajo odločilne črte, na katere nasleda sodobna družba. Kdo bo torej pavela globoko, da bi nam pokazal rešilna pota, če živimo v svetu luzaj. O tem so govorili že filozofi frankfurtske, laca-

novske in drugih smeri, a zdaj je stanje posebno v tranzicijskih družbah alarmantno. Zdi se, da poskušajo mediji po eni strani človeka čim bolj zasvojit v nepomembnosti, da prikrijejo temeljne osebne in družbene življenjske probleme in procese. To pa je kočljivo, ker si s tem žagamo vejo, na kateri sedimo, kajti če v družbi postavljamo stvari na glavo, bo zgoreli razvoj le nedejal, bo krizo in to nikomur, tudi močnim tega sveta, ne bo koristilo, ravno nasprotno, žal, bomo morali vsi dolgoročno to drago plačati.

Gre torej za vzgojo, saj imajo mediji tudi vzgojni vpliv in če se s tem ne ukvarjamo zavestno in družba kot celota ne postavlja pravih vre-

PROF. DR. JANEZ JUHANT

dnot, gradimo nezdravo in odtujeno družbo, kar bo imelo usodne posledice, zato najbrž ne smemo vsega dopuščati. Ali nam je vseeno, v kakšen svet rastejo mladi? To je povezano tudi z očistjenjem preteklosti. Lahko kdo vsiljuje narejeno, pokvarjeno resničnost, vendar v osebni in nacionalni zavesti in podzavesti to pušča posledice, ki slej ko prej, kot pravijo psihoanalitiki, z vso silo udarijo na dan.

Kot dokazujejo izkušnje v psihoterapiji, potlačevanje ni zdravo niti za posameznika niti za družbene skupine.

Gre za patološke probleme in tisti, ki morajo skrbeti za narodno zdravje, naj iščejo rešitve za ta breomena. Kot rečeno, mediji ne morejo

le servilno služiti potrošniški ali političarski miselnosti, ki skuša človeku dati le ugodje, ga zasvojit v mu dopovedati, da je tako srečen. Nemški sociolog Ulrich Beck govori celo o tako imenovani potrošniški religiji, saj potrošništvo posega v temeljna bivanjska razmerja, a zamenja človekove bistvene vitalne prvne ter človeka odtuja od njegovega bivanja. Tako se moramo vprašati, ali človeku načrtovalci teh strategij ponujajo zares prave temelje, ali pa ga vodijo zgolj po njegovih obrobjih, da bi ga imeli v oblasti, čedudi ga bodo dolgoročno pogubili.

Medijski svet je tudi odsev družbenih drž, vrednot in opredelitev. Gre torej za temeljni premislek ali

se morali teh problemov zavedati intelektualci. Zato me preseneča, da izobraženci in drugi privolijo v ponižujoče kompromise. Kdo bo torej namesto najodgovornejših dal smer razvoja družbe, če ne tisti, ki so pristojni za to?

Izobraženci so bili v preteklosti kažipot in zagotovilo odgovornosti, torej je to naloga in klic vesti ozaveščenega človeka in predvsem bi moral vsak izmed nas razmišljati, da je tudi moja odgovornost, da se odzivam na pereče probleme. Družba nam je dala možnost razvoja in izobrazbe, da bi svojo razgledanost odgovorno usmerili v dobro celotne družbe. Odgovornost je lastnost ljudi kot bitij dialoga. Ko odgovo-

Prof. dr. Janez Juhant je med drugimi leta 2004 na Dunaju prejel nagrado Leopolda Kunschaka za teoretično in praktično delo na področju etike in leta 2008 Zoisovo priznanje.

rim, sem za to odgovoren, zato ni vseeno, kaj govori javni ljudje, tudi politiki, saj se vsak z besedo zaveže drugemu in drugim. Ne le kristjani, ki smo odgovorni Bogu, vse nas kliče človeška odgovornost drug za drugega. Še posebno izbrani oziroma izvoljeni ne bi smeli petpetati zaupanja in odgovornosti za druge.

V knjigi *Občutek pripadnosti* opozarjate, da so etične teme skoraj popolnoma izginile iz univerzitetnih kurikulov, na kar so opozorili tudi filozofi že pred več kot desetimi leti na XX. svetovnem kongresu filozofije v Bostonu. Menite, da bi se univerze morale vrniti k svojemu začetnemu idealu človeškega izobraževanja, katerega cilj je razvijati ne le umske, temveč tudi etične sposobnosti?

Da, to je odločilno vprašanje. Etične odločitve dosežemo, kot je rekel že Aristotel, če vzgojimo etičnega človeka, kajti ozavešen in etično razgledan človek vrtili ali kreposti bo zanesljivo ravnal v konkretnih položajih, v javnem življenju, v znanosti, v politiki, v gospodarstvu ali zasebnem življenju. Nujno je torej v okviru izobrazbe, tudi univerzitetne, etičnim vprašanjem posvetiti več pozornosti.

Na kratko

Nagrade za ženske v znanosti

Prejšnji četrtek so v Parizu že trinajstič podelili prestižne mednarodne nagrade L'Oréal-Unesco »For Women in Science« (za ženske v znanosti). To vsako leto pred nedvom žena podelijo petim svetovno uveljavljenim znanstvenicam na področju naravoslovnih ved – po eni iz vsake svetovne regije. O kakovosti nagradnih pričr podatke, da sta dve od predlanskih peterice lani dobili tudi Nobelovi nagradi za kemijo in medicino.

Vseh kandidat za prestižne nagrade je bilo letos tisoč, izbrala jih je 18-članska komisija. Po 100.000 dolarjev je letos pripadlo znanstvenicam, ki imajo sijajne dosežke na področju znanosti o življenju.

Rashika El Ridi, ki je bila izbrana med kandidatkami iz Afrike in arabskih držav, je profesorica na kairski univerzi, nagrajena je za razvoj cepiva proti schistosomiaz, zajedalski bolezni, imenovani tudi »poljuga mrzlica«, zaradi katere zbolijo na milijone ljudi v Afriki, na Srednjem vzhodu in v Južni Ameriki. **Lourdes J. Cruz**, izbrana med znanstvenicami Azije in Pacifika, je profesorica na Institutu za morske študije Univerze Philipines Diliman na Filipinih. Nagrado si je prislužila z odkritjem toksinov v morskih poljih, ki igrajo pomembno vlogo pri proučevanju delovanja možganov. **Elaine Fuch**, izbrana med znanstvenicami Severne Amerike, je profesorica na Univerzi Rockefeller v ZDA, nagradili so jo za prispevek k boljšemu razumevanju biologije kože in kožnih celic. Najboljša med evropskimi kandidatkami, **Anne Dejean-Assemat**, z Inštituta Pasteur v Franciji si je nagrado prislužila z raziskavami, ki so pripomogle k boljšemu razumevanju levkemije in raka jeter. Med predlaganimi znanstvenicami Latinske Amerike pa so izbrali **Alejandro Bravo**, profesorico na Institutu za molekularno biologijo Univerze Nacionalno Autonomo v Mehiki. Nagradili so jo za raziskovalno delo na področju bakterijskih toksinov, ki služijo kot močan insekticid. Velja spomniti, da omenjeni program v 35. državah obstaja tudi na nacionalni ravni, v Sloveniji od leta 2006. **J. K. S.**

Aspirin ima 111 let

FELIX HOFFMANN (1868–1946) – izumitelj acetylsalicilne kisline, ki je osnovna sestavina aspirina.

Te dni mineva 111 let, odkar so na Cesarskem patentnem uradu v Berlinu registrirali Bayerjevo blagovno znamko *Aspirin*. Že leto pozneje, leta 1900, so Aspirin zaradi ponaredek – na začetku so ga prodajali v prahu – začeli izdelovati in prodajati v še danes značilni obliki, v tabletah. Acetylsalicilna kislina – zdravilna učinkovina v aspirinu – je svoj zmagoslavni pohod začela pred 112 leti, 10. oktobra 1887. Mladi znanstvenik, **dr. Felix Hoffmann**, je v enem od Bayerjevih laboratorijev v Wuppertalu v Nemčiji uspešno sintetiziral kemijsko čisto in stabilno obliko acetylsalicilne kisline. Aspirin so leta 1899 začeli prodajati kot sredstvo proti bolečinam in o njegovih ugodnih učinkih na srčno-žilni sistem so poročali šele več kot pol stoletja pozneje. Po več kot 100 letih, odkar obstaja, je še vedno učinkovit analgetik in antipiretik (sredstvo za znižanje temperature). Strokovnjaki pa tudi v novejšem obdobju še naprej raziskujejo nove možnosti zdravljenja z aspirinom – od kardiologije do preprečevanja rakastih obolenj. **D. B.**

Znanstvene kariere mladih raziskovalk

Ženske so lahko matere in uspešne raziskovalke

Skozi zgodovino so se ženske, ki so se odločile za znanstveno kariero, spopadale z mnogimi ovirami in oblikami diskriminacije. Znanost je bila opredeljena in dolgo tudi branjena kot izključno moška domena, v kateri za ženske, razen nekaterih izjem, praviloma ni bilo prostora. Vloga ženske je bila povezana s skrbjo za otroke in moža.

TANJA POTOČNIK

Pri obravnavi posebnosti položaja ženske v znanosti nikakor ni mogoče mimo dejstva, da je zgodovinsko dolgo trajno prevladovalo popolno izključevanje žensk iz te dejavnosti in da njihovo vstopanje v akademsko izobraževanje in znanstveno delovanje poteka v družbenih okoliščinah, v katerih se le počasno razkrajajo značilnosti dolgotrajne spolne delitve dela z vključeno žensko podrejenostjo (Jogan 2001). Ista avtorica tudi ugotavlja, »da je od izključnosti žensk iz univerzitetnega izobraževanja do razprav o politiki enakih možnosti na Slovenskem minilo komaj dobro stoletje. Po dolgotrajnih bojih so v takratni Avstro-Ogrski, kamor je sodila Slovenija, ženskam delno odprli vrata na univerzo leta 1897.« Do razpada monarhije je kljub svari- »« za ženske končalo študij nekaj slovenskih študentk. Od ustanovitve prve slovenske univerze v Ljubljani (1919) se je delež žensk med vpisanimi na dodiplomskem študiju dvigal do začetka druge svetovne vojne (v študijskem letu 1938/39 je bil delež žensk med vsemi vpisanimi 22,3 odstotka), zlasti pa po njej; od 31,2 odstotka v študijskem letu 1945/46 se je dvignil na 57,2 odstotka v letu 2000/01. Še bolj očitno je povečanje tega deleža med diplomanti dodiplomskega študija, ki je od sredine osemdesetih let 20. stoletja nad deležem vpisanih žensk in je, na primer, v letu 2005 dosegel že 61,8 odstotka. V zadnjih treh desetletjih se je povečal tudi delež žensk na podiplomskem študiju; v letu 2003 je bilo, denimo, med vsemi novimi magistri in specialisti 52,7 odstotka žensk, med novimi doktorji znanosti pa 41,4 odstotka. Med učnim osebjem je žensk občutno manj. V letu 2001 jih je bilo med rednimi profesorji 11,1 odstotka, med izrednimi 21,9 in med docenti 34,6

odstotka, še navaja Joganova (2006).

Unescovo mednarodno poročilo iz leta 2007 opozarja, da so ženske, ki so enako kvalificirane kot moški kolegi, slabše plačane. Manj imajo možnosti, da jih bodo spodbujali na njihovi znanstveni poti, poleg tega jih vseskozi nižje kategorizirajo v znanstveni sistem.

Materinstvo kot ovira

Če podrobneje pogledamo materinstvo kot oviro pri razvijanju znanstvene kariere, ugotovimo, da »večino neplačanega dela v družini in za družino opravilo ženske, kar vpliva na izbor delovnega mesta in možnosti poklicnega napredovanja.« (Cermigoy Sadar in Verša 2002). Avtorici ugotavljata, da tudi zelo intenzivna vključenost žensk v plačano delo ni bistveno spremenila tradicionalne delitve dela med spoloma v gospodinjstvu. »Večkratno obremenitev zaposlenih žensk v Sloveniji je nekoliko ublažil organiziran in sofinanciran prenos nekaterih funkcij iz gospodinjstva v javno sfero, kot je široko razvejena mreža ustanov za varstvo otrok, organizirana javna prehrana in drugo. Še vedno pa veliko večino neplačanega dela v zasebni in javni sferi opravijo ženske.« Tudi Mur (2008) opaža, konkretno pri znanstvenicah, da razlike v (znanstveni) produktivnosti »lahko sprožijo razlike med spoloma, ki so posledica družinskih obveznosti. Te navadno različno vplivajo na znanstvene kariere moških in žensk. Slednje imajo več obveznosti do svojih družin, kot naj bi jih imeli moški. Navadno so prav one glavne družinske skrbnice (kljub moški pomoči), kar pomeni, da imajo na voljo manj časa, ki ga lahko namenjajo izključno raziskovanju.«

Različne študije so prinesle različne izsledke, neizpodbitno dejstvo pa je, da je vpliv na znanstveno produktivnost velik zlasti ob daljših prekinitvah karier, poleg tega bi večji vpliv lahko pričakovali tudi v obdobju prvih nekaj let materinstva, saj takrat otroci potrebujejo več nege in pozornosti. Na produktivnost vplivajo še drugi dejavniki: čas med diplomom in doktoratom, izkušnje po končanem doktoratu, akademski položaj, pedagoška obveznost, financiranje in raziskovalna pomoč ipd.

Zakaj so ženske manj uspešne v znanstvenih karierah oziroma zakaj dajejo prednost materinstvu, lahko poskušamo razložiti z različ-

nimi kariernimi teorijami. »Levinson je v svoji teoriji opozoril na prehodna in kritična obdobja tudi v poklicnem življenju... Prehod v naslednje obdobje je največkrat povezan z (ne)uspešnim reševanjem krize z v prejšnjem obdobju.« (Brečko 2006) Pri ženskah bi lahko tako spremembo povzročilo materinstvo.

Po drugi strani je Gilliganova prva opozorila na razlike pri zaznavanju razvoja kariere med moškimi in ženskami, ki izhajajo iz psihosocialnega razvoja in so posledica njihovega različnega duševnega in moralnega razvoja. Ženske vidijo pri razvijanju kariere drugačne izzive kot moški. Pri ženskah gre za poklicno in družinsko kariero.

Karierna sidra

Zanimiva za interpretacijo je tudi Scheinova teorija kariernih sider, ki jih sestavljajo interesi, veščine, potrebe in vrednote. Karierno sidro je človekova podoba o sebi, v čem se

Foto: Jana Komitar Štamon

RAZISKOVALKE SO ČEDALJE USPEŠNEJŠE – Tabuji o znanosti kot moškem vrhčaku so na vedno trhljajši temeljih.

odlikuje in kaj ceni. Poznamo več kariernih sider: tehnična/funkcionalna, menedžerska kompetentnost, avtonomija/ neodvisnost, varnost/stabilnost, podjetniška kreativnost, usluga/posvetitev, čisti izziv ter življenjski slog. Morda ima preprosto več žensk karierno sidro življenjskega sloga, ki postavlja na prvo mesto družino.

Teorijo sem preverila v praksi na primeru mladih raziskovalcev Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Eden od instrumentov znanstvene politike Agencije za raziskovalno dejavnost je namreč financiranje podiplomskega študija in raziskovalnega usposabljanja mladih raziskovalcev. Program uspešno poteka že od leta 1985 in je izdatno prispeval k dvigu raziskav in kadrovskega pomlajevanja raziskovalnih skupin. Sredstva za usposabljanje mladih raziskovalcev se dodelijo za določen čas, in sicer za doktorat znanosti do največ štiri leta in šest mesecev.

Širši konceptualni okvir manjše raziskave so bile male raziskovalke Biotehniške fakultete ali natanč-

neje njihova produktivnost oziroma uspešnost v znanstvenih karierah. Znanost je že od nekdanj »kategorizirana« kot »moška«, v katero so ženske odločneje vstopile šele pred časom. Vprašanje, ki se zastavlja, je, ali je tak položaj nastaja zaradi materinstva.

Predmet raziskave so bili mladi raziskovalci, zaposleni na Biotehniški fakulteti in so vpisali in dokončali podiplomski študij bioloških in biotehniških znanosti, ki ga izvaja Biotehniška fakulteta od leta 2001; v študijskem letu 2008/09 je zadnjič potekal vpis v ta program. Uspešnost znanstvenih karier mladih raziskovalcev sem merila z različnimi kazalci:

- s številom objavljenih člankov s faktorjem vpliva (SCI članki; A1–A4);
- s številom točk člankov s faktorjem vpliva;
- s številom citatov v zadnjih 5 letih;
- s številom člankov brez faktorja vpliva, ki se kljub temu uvrščajo med izvirne znanstvene članke (D1 in D2–S22);
- s številom točk člankov brez faktorja vpliva;
- s številom vseh točk znanstvene uspešnosti (ΣZ1 – točke znanstvene uspešnosti glede na vedo).

Presenetljivi rezultati

Rezultati so bili presenetljivi. Na petih kazalcih so bile najboljše ženske brez otrok (razen po številu člankov s faktorjem vpliva, kjer so bile na drugem mestu). Ženske z otroki so bile na drugem mestu na štirih kazalcih (razen glede števila člankov s faktorjem vpliva, kjer so prve, in po številu člankov brez faktorja vpliva, kjer so zadnje). Moški so na petih kazalcih na zadnjem mestu, razen po številu člankov brez faktorja vpliva, kjer so na drugem mestu. Raziskava je nedvomno ovrgla predvidevanja, da so ženske v slabšem položaju glede na svoje moške kolege. Še več, izkazalo se je, da so celo matere v povprečju gledano zelo blizu uspešnosti svojih kolegic brez otrok, moški pa zaostajajo daleč za njimi.

Razlike med ženskami z otroki in ženskami brez otrok obstajajo, zato lahko trdimo, da materinstvo dejansko vpliva na znanstveno produktivnost žensk. Vendar bi-tvo problema znanstvene uspešnosti mladih raziskovalk ni v znanstveni produktivnosti; tu so nesporno uspešnejše od moških, temveč v njihovih karierah po končanem doktoratu. Namreč, razmeroma redke se odločijo za nadaljevanje znanstvene kariere, medtem ko so njihovi moški kolegi, kot kažejo izkušnje, bistveno ambicioznejši. To se, na primer, kaže v nesorazmernem deležu visokoškolskih učiteljev in učiteljic na visokoškolski ustanovi.